

Мила Гълъбова

РАННОРЕНЕСАНСОВИЯТ МОТИВ ЗА ЛЮБОВТА И ЛИРИКАТА НА ЯВОРОВ

Роден в първия ден от паметната 1878 г., той сякаш бива орисан непрестанно да се раздвоява между харамийското неспокойство и ренесансовата жажда за абсолютна духовна хармония, между заглъхващия зов на митологичните български кумири (майка, родина, дом, борба) и отграничаването от тях на собствената си индивидуалност. Любовта не “после отечеството”, а в самото праначало на човешката битийност създава новата, яворовската вселена на благоговейно отдаване и същевременно на разрушителна, обсебваща страст. При това в своя трагично проправян път към щастieto Яворов познава и серафичната непостижимост, и демоничната неприемимост. Персонално тези два полюса се разкриват в образите на обречената, умиращата любима, от една страна, и на онази, чиято страст намира покой единствено в смъртта. Противоположностите се проникват в търсенето и постигането на индивидуалната хармония – съзвучие, синхрон между идеалното и реалното, мистична мелодия на универсума.

Всъщност беззвучната музика на Любовта е метафора, пряко наследена от романтическата лирика, ала изворът на тази метафора блика още от ранноренесансовата поезия, открила най-властния индивидуален порив в облика на неоплатоническата висша страст. Интимният свят на поета се подчинява на пречистената, божествено сияйната Любов, при съзерцаването на която се постига Красотата като идея. Според Платоновия диалог “Пирът” красивото само по себе си разкрива съкровено тайнство на любовта като първо-

зданна космическа сила, представена чрез образа на небесната Афродита: “красивото само по себе си, чисто, ясно, без всякакъв примес, несъдържащо човешка плът и телесни цветове, и всички други тленни дивотии”, “самото божествено красиво в неговата единосъщност”¹. Душата съзерцава красотата и по този начин постепенно се прониква от любовта като висш духовен порив – неутолим и вечен. Неоплатоническият духовен ерос пробужда виталността на ренесансовия творец в благоговейните одежди на стремежа към абсолютно битие. Известно е, че още късноантичната лирическа традиция митологизира небесната, духовната любов, чийто аналог е преклонението пред света Богородица (марианизмът).

И все пак ренесансовата поезия в своите шедьоври – на Данте, Петрарка, Шекспир – очертава трайна тенденция не към смирението, а напротив, към неудържимото възвисяване на аза посредством най-всеобхватната любовна страст. След средновековното противопоставяне между дух и плът, душа и тяло, святост и грях, небесно и земно, серафично и сатанинско; след непримиримото раздвоение и поляризация на света и човека настъпва епоха на копнеж по цялостност, хармония, съвършенство. Българският аналог на тази преломна културноисторическа ситуация несъмнено ще да е безпътицата на Яворов в началото на новия век, когато целият негов вътрешен живот е в развалини, в болка и самотност, в покруса и отчаян копнеж по идеал. Именно тогава възниква забележителната близост на една, най-съкровената може би, част от Яворовата поезия с ранноренесансовата трактовка на мотива за любовта – възвисяваща и вдъхновяваща, пречистваща и облагородяваща². Любовта озарява и дарява прозрение. Посредством идеалното сетиво³ – очите на любимата, творческата индивидуалност се посвещава в мистичното тайнство на красотата, на беззвучната платоническа музика, символизираща хармонията на душите в пътя към абсолютното съвършенство и цялостност. На практика предренесансовата концепция за любовта, основана върху платоническия мистицизъм, започва да се оформя у непосредствените предшественици на Данте Алигиери – поетите от сицилийската школа (първа половина на XIII век). Образът на любимата бива идеализиран в съответствие с християнската представа за божествена святост и духовна чистота.

Малко по-късно, през 90-те години на същото тринайсетото столетие, първата поетическа книга на Д. Алигиери "Нов живот" възстановява непосредственото сетивно познаване на идеалната платоническа страст, вдъхната от очите на любимата. Погледът на Беатриче пробужда копнеж, способен да се реализира единствено чрез творчеството като сублимирана духовна енергия. Чувството бива естетизирано, така че посредством този процес да оцелее при своето противостояние на разума, т. е. да бъде умопостигаемо, мистично преобразяващо, философски оправдано. Съзерцанието се трансформира в рефлексия, прославяща неоплатоническия духовен ерос:

В ОЧИТЕ СИ ЛЮБИМАТА НОСИ АМОР,
а той облагородява онова, което тя погледне;
отгдето мине, всеки се извърща към нея,
а когото поздрави, сърцето му заиграва

така, че свежда смутено взор
и въздиша заради недостатъците си:
пред нея бягат надменност и тъга.
Жени, помогнете ми да я възславя.

Сладост и смирени мисли
се раждат в сърцето на она, който я чуе да говори,
а блажен е, който я види за първи път.

А как тя се усмихва
не може да се обясни, нито да се запомни,
толкова благородно ново чудо е това⁴.

Докосване само на погледите, единение на възвишените души, замечтано преобразяване на желанието в духовно възжеление — съзнателен отказ от действителното заради абсолютната власт на Любовта, "що движи нашто слънце и звездите" (вече във финала на "Божествена комедия"). Очите съсредоточават лъчистото сияние, аурата на божествената любов, озаряват и покоряват, пребивават в човешкия свят като еманация на красотата сама по себе си, красотата — аналог на музиката, съзвучието, хармонията на висшите сфери.

Очи – красота – музика – абсолютна любов. У Франческо Петрарка, а по-късно и у Шекспир те непрестанно ще се отъждествяват, следвайки именно Дантевото прозрение в “Божествена комедия”:

Любов, която в сферите цариш,
ти знаеш, че въздигна ме победно.

Щом сферата, която ти въртиш
към себе си, ми покори душата
с хармония, която ти твориш,
запали къс такъв от небесата
там слънцето, че ни река, ни дъжд
по-много не разстилат езерата.

РАЙ, Песен I

И у Петрарка – когато Лаура запява,
от непорочните ѝ устни зазвучава
край мен хармония божествена и свята.

Сетне Шекспир:

КАК ЧЕСТО, МОЯ МУЗИКО, щом ти
със помощта на звънките клавиши
накараш моя слух да затрепти
в съгласие с хармониите висши (...)

128-ми сонет

Идеалната страст – чиста и неутолима в своя обречен порив, странно близка до юношеската привързаност и симпатия, първата любов – приобщава своя поклонник към божествената красота и хармония. Чувството действа като импулс за творчество, което представя реалното сетиво като символ и човешката страст като поетическо вдъхновение:

(...) Видях Амур. Очите ѝ бе озарил
с такава красота (...)

Петрарка

ОЧИТЕ ТИ ОБИЧАМ (...)

Шекспир, 132-ри сонет

Все в същата магия на несбъдването ще обичат по-късно и романтиците, ще обичат чрез поезията, музиката, чрез изкуството в своята цялост, призвано да облагороди изстраданата сетивна природа на човека. Отдаден на спомена и мечтанието, поетът ще търси в съновиденията на своята душа нейната идеална андрогенна двойница⁵, позната все от онзи изначален Платонов свят на идеите. Там, чрез припомняните от детството откровения на трансцендентното битие, творческата индивидуалност съзира своето безвъзвратно изгубено щастие — в детската способност да се долавя чудодейното отвъд сивото ежедневиe, посредством искреността на възприятията да се постига мистиката на интуитивното, вроденото, вечното познание за света и човека.

Българската лирика подир Пенчо Славейков (напр. христоматийното стихотворение “Во стаичката пръска аромат...”, 1894 г., МИСЪЛ) също се домогва до тайнствено пречистващия екстаз пред образа на любимата-дете. По-скоро създаване на творческото въображение, отколкото действителна личност, неистово търсене на идеалното второ аз у раздвоения в своя индивидуалистичен порив. И отново Яворов, полярно драматичен в своята съдба, най-пълно изживява противоречието между божествената искра и човешкото несъвършенство. Историята, започната от самия Данте Алигиери, продължава и в България, чрез Яворов — поклонник на ренесансовия мит за любовта:

Две хубави очи. Душата на дете
в две хубави очи: — музика — лъчи
“Две хубави очи”

Мелодия неземна сред нощта
о песен, о дете,
мелодия вълшебна сред нощта...
“Благовещение”

Душата ми се мъчи в глад и жажда
но твоята душа се не обажда,
душата ти, дете и божество...
“Вълшебница”

Небето на любовта окриля българския поет в бездната на декаданса, където обитава другата, различната негова същност. По бодлеровски тя ще потъне в екзистенциалното страдание и демонично ще се отдаде на една всеобхватна, съдбовно белязана страст – житейската, ала не по-малко поетична участ на Яворов.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж.: Платон. Диалози, II т. С., 1982, с. 471.

² Още съвременниците на Яворов са впечатлени от този аспект в неговата интимна поезия. Напр. **Владимир Василев** – “Поет на нощта”, МИСЪЛ, 1907, кн. 2 – обръща внимание на Яворовия платонизъм. В наши дни Никола Георгиев, Тончо Жечев и др. изследвачи твърдят, че у Яворов се наблюдава близост с ранноренесансовата философия на любовта.

³ Според Платон очите са “най-благородното сетиво” – вж.: диалога “Тимей”, Платон. Диалози, I т. С., 1982.

⁴ Вж.: С. Хаджикосев. Провансалската лирика и средновековната поезия. Прев. С. Хаджикосев. С., 1995, с. 181–182.

⁵ Вж. Платон. Диалози, II т. С., 1982, с. 442 – Митът на Аристофан.